

Arhe XIV, 28/2017
UDK 165.62 Heidegger M.
2-277.2 : 165.62
Originalni naučni rad
Original Scientific Article

MILOŠ MILADINOV¹
Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

HAJDEGEROV FENOMENOLOŠKO-HERMENEUTIČKI METOD

Sažetak: Autor u radu nastoji da rasvetli metod Hajdegerove rane filozofije, odnosno Hajdegerov fenomenološko-hermeneutički metod. Toj temi pristupa se s obzirom na Hajdegerovo razumevanje jednog od ključnih pojmova fenomenologije uopšte – pojma intencionalnosti – na osnovu kog i sam Hajdeger izgrađuje vlastito shvatanje fenomenologije. Analiza pojma intencionalnosti započinje od Hajdegerovih uvida iz *Prolegomena za povest pojma vremena* i završava se osvrtnom na implementaciju pojma intencionalnosti u Hajdegerovom *Bivstvovanju i vremenu*. Potom, sledi analiza Hajdegerovih pojmova razumevanja i hermeneutike, te i ukazivanje na neophodnost hermeneutičkog aspekta Hajdegerovog metoda.

Ključne reči: fenomenologija, Hajdeger, hermeneutika, intencionalnost, metod, razumevanje

UVOD

U ovom radu bavićemo se ranom Hajdegerovom filozofijom, i to s obzirom na njen proklamovani metod – fenomenologiju. Smisao izbora fenomenologije za nit vodilju interpretacije Hajdegera nalazi se u vezi između metoda i mišljenja filozofije: smatramo da je najbolji put za interpretaciju Hajdegerove misli upravo uvažavanje načina na koji je ona oblikovana, odnosno njenog metoda. Naime, filozofski metod ne bi trebalo razumeti kao nešto što je mišljenju spoljašnje, što mu pridolazi, već bi ga pre trebalo posmatrati kao sastavni momenat filozofiranja. Drugim rečima, filozofski metod nije ništa drugo do sam način kretanja filozofskog mišljenja. U skladu s tim, najprimereniji put za valjanu interpretaciju neke filozofije jeste upoznavanje sa metodom, odnosno načinom mišljenja istraživanog autora, što najčešće ne predstavlja ni malo lak posao.

Međutim, status fenomenologije kao metoda Hajdegerove filozofije nije jednostavan, već podrazumeva nekoliko problema. Na primer, činjenica da je fenomenološki metod Hajdeger preuzeo od Huserla, ali da ga je promenio, te

---

¹ E-mail adresa autora: milos.miladinov@ff.uns.ac.rs

samim tim razumeo ulogu i značaj fenomenologije za probleme filozofije na sebi svojstven način.

Intepretiranje Hajdegerovog pojma fenomenologije je utoliko teže što se Hajdegerovo učenje, po većini interpretatora, može podeliti u dve velike celine. Prvu, koja bi se ticala projekta fundamentalne ontologije i centralnog Hajdegerovog dela iz tog vremena, *Bivstvovanja i vremena*; i drugu, posle tzv. *okreta*, u kojoj Hajdeger sprovodi povosno mišljenje bivstvovanja.² Iako je promena fokusa istraživanja između ove dve etape Hajdegerovog misaonog razvoja evidentna, ipak, nije izvesno da li Hajdeger u poznoj filozofiji ostaje veran fenomenološkom metodu kojim se rukovodio u prvoj fazi vlastitog mišljenja. Odgovor na to pitanje bi zahtevao iscrpnu analizu Hajdegerovog dela u obe faze njegovog filozofiranja, kao i njihovu međusobnu komparaciju, što prevazilazi mogućnosti ovog rada. Usled toga, istraživanje će se baviti isključivo interpretacijom Hajdegerovog pojma fenomenologije iz njegovih ranih radova, odnosno iz njegovih spisa koji se tiču projekta fundamentalne ontologije.

INTENCIONALNA STRUKTURA DRŽANJA

Jedan od ključnih fenomenoloških pojmova – pojam intencionalnosti – potiče iz sholastičke tradicije, a jednu od prvih upotreba ovog pojma u modernoj filozofiji možemo pronaći kod Franca Brentana, filozofa koji je inspirisao Huserla. U okviru Brentanovog misaonog korpusa, pojmom intencionalnosti objašnjava se struktura psihičkih doživljaja, koja istovremeno predstavlja i kriterijum za podelu različitih tipova doživljaja.³

U Huserlovoj zamisli fenomenologije, pojam intencionalnosti dobija jedno od centralnih mesta. Naime, tezom o intencionalnosti svesti Huserl nastoji da se distancira od tzv. mentalističke paradigme u filozofiji, tvrdeći da je svest uvek svest o nečemu. To znači da svest ni u kojem slučaju nije *tabula rasa*, koja se naknadno ispunjava pojedinačnim osetima, već da svaka predstava, htenje ili bilo koji drugi proces svesti nužno sadrži i ono predstavljeno, hteno i slično.⁴ U tom smislu, svaki pokušaj ispitivanja svesti bez njenog predmeta se ispostavlja kao uzaludan posao.

Huserlovu tvrdnju da je svest uvek svest o nečemu preuzeće i Hajdeger, ali će sam pojam intencionalnosti interpretirati na sebi svojstven način. Kako Hajdeger navodi, latinska reč *intentio* znači sebe-upravljanje-na ili sebe-usmre-

² Sutlić, V., *Kako čitati Hajdegera*, August Cesarec, Zagreb, 1989., str. 31-32.

³ Hajdeger, M., *Prolegomena za povijest pojma vremena*, Demetra, Zagreb, 2000., str. 27.

⁴ Huserl, E., *Ideja fenomenologije*, BIGZ, Beograd, 1975., str. 71.

nje-na⁵, koje predstavlja način na koji svest jeste. Preciznije, svaki proces svesti je intencionalne prirode, makar se i intencionalni predmet odnosio na nešto što realno ne postoji.⁶ U tom smislu, ukoliko nam se u svakodnevnom opažanju čini da vidimo neki predmet, na primer drvo, iako se ono zapravo ne nalazi u našem vidokrugu, nego predstavlja puku obmanu, to ne znači da svest u tom trenutku nije bila usmerena na drvo, iako je u pitanju bio privid. Drugim rečima, predstave koje se odnose kako na realno postojeće, tako i na nepostojeće predmete su po svojoj strukturi intencionalne, jer sama predstava ne može da postoji bez onog predstavljenog, pa makar to bilo i nešto u potpunosti imaginarno. U tom smislu intencionalnost jeste nepromenljivi oblik držanja svesti.

Tako razumljen pojam intencionalnosti označava strukturu odnošenja svesti i predmeta, koja se sastoji iz tri momenta. Prvi momenat ili *intentio* tiče se procesa sebe-usmeravanja-na, što može biti mišljenje, htenje, predstavljanje i slično. Drugi momenat se odnosi na *intentum* ili predmet sebe-usmeravanja-na, tj. na ono mišljeno, hteno, predstavljeno i drugo. I treći, po Hajdegerovom mišljenju, ključni momenat intencionalnosti označava ono *kako* odnosa između intencije i intencionalnog predmeta, koji Hajdeger naziva *načinom intendiranosti*.⁷ *Kako* intendiranosti intencionalnog predmeta se može posmatrati s obzirom na strukturu opažaja, kao i s obzirom na način na koji susrećemo predmete.

U svakodnevnom odnošenju prema stvarima, na primer, polici za knjige u uglu sobe – ono opaženo ima karakter samodatosti i telesnosti, tj. *telesnog-tu*.⁸ Preciznije, mi tada ne percipiramo *predstavu* nekog predmeta, već taj predmet sam. Dakako, *intentum* nam nikada nije u celini dat, nego uvek s obzirom na mesto sa kog ga posmatramo, ali je sam intencionalni predmet i dalje jedan i isti. Na primer, ukoliko bismo posmatrali policu za knjige tako da na njoj vidimo naslove knjiga, te posle toga pokušali da je vidimo odozgo, imali bismo dva po sadržaju različita opažaja te police, ali bi polica kao intencionalni predmet u ova dva konkretna opažaja bila ista.

Ako, pak, pokušamo da predstavimo stvari koje nisu u našoj neposrednoj okolini – na primer, kada napustimo prostoriju u kojoj se nalazi polica za knjige – onda će nam ona biti samodata, ali ne telesno data. Kao i u prethodnom slučaju, ni sada se ne zamišlja predstava ili slika tog predmeta, već upravo taj predmet sam. Iako i dalje u fokusu postoji prisustvo predmeta, ovakvo opažanje je po intenzitetu zornog ispunjenja slabije nego prethodno.⁹

⁵ Hajdeger, M., *Prolegomena za povijest pojma vremena*, str. 29.

⁶ Isto, str. 31.

⁷ Isto, str. 48.

⁸ Isto, str. 43.

⁹ Isto, str. 44.

Najčešći oblik opažanja u svakodnevici se odnosi na tzv. „prazno pomišljanje“.¹⁰ U tom slučaju, intencionalni predmet je i dalje prisutan, ali je dat bez ikakvog zornog ispunjenja, tj. isključivo je dat na nivou jezika. Na primer, prazno pomišljanje se događa kada nekom saopštavamo šta se nalazi na ranije pomenutoj polici za knjige, a da pri tom nemamo zornu ispunjenost o polici.

Poslednji oblik opažanja jeste tzv. „slikovno opažanje“, koje se po strukturi razlikuje od prethodna tri oblika.¹¹ Ovakva vrsta opažaja se odnosi na predmete koji imaju dva sloja – na primer, Van Gogovi *Suncokreti* – na kojima možemo razlikovati stvar-sliku i ono što je na slici naslikano. Pri slikovnom opažanju, primarno je opaženo ono što je na slici naslikano, što bi u ovom slučaju bili sami suncokreti, ali je to sada dato s obzirom na stvar-sliku, koja je takođe periferno pristuna u opažaju. Dakako, to ne znači da je opažaj naslikanog predmeta opažen kao predstava tog predmeta, već naprotiv, opažen je sam taj predmet. U tom smislu, u opažaju nije data nekakva *slika* suncokreta, već upravo sami ti suncokreti.

Analizom različitih tipova opažaja Hajdeger je prevashodno hteo da ukaže na neodrživost mentalističkih teorija svesti. U tom smislu, ukoliko pri opažanju ne bi bio dat sam predmet, već mentalna slika tog predmeta, to bi za posledicu imalo neuočavanje identiteta posmatranog predmeta. Drugim rečima, u takvim teorijama se otvara nepremostivi jaz između različitih predstava istog predmeta, što znači da se ne može dokazati da se u različitim opažajima istog predmeta zaista posmatra upravo taj predmet. Takođe, mentalističke teorije pobija i sam sadržaj opažaja, jer, kao što smo videli u prethodnoj analizi, predmet opažaja nikada nije u celini dat, nego uvek iz određene perspektive posmatranja. Ako bi, pak, opaženi predmet bio proizvod svesti, onda bi to za posledicu imalo mogućnost da nam predmet bude dat odjednom, sa svih svojih strana. No, kao što smo videli, to definitivno nije slučaj.

Sledeći zadatak u interpretaciji pojma intencionalnosti se odnosi na način datosti samog intencionalnog predmeta, ili, kako Hajdeger kaže, na ono *opaženo* u opažaju.¹² U svakodnevnom ophođenju prema stvarima, na primer stolici, ona nam je data kao predmet za praktičnu upotrebu, tj. ona se tu pokazuje kao ono na čemu se sedi. U tom smislu, ona nam je data kao stvar okolnog sveta.¹³ Međutim, predmeti koje susrećemo nisu dati isključivo u tom obliku, nego nam oni mogu biti dati i kao prirodne stvari.¹⁴ Na primer, drvo u parku može

---

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto, str. 44-45.

¹² Isto, str. 39.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto, str. 40.

biti istovremeno posmatrano i kao mesto ispod kog se nalazi hlad, pogodno za predah, ali i kao drvo u smislu živog bića koje pripada carstvu biljaka. U ovom poslednjem primeru, drvo više ne opažamo kao upotrebnii predmet, već kao prirodnu stvar.

Datosti predmeta kao stvari okolnog sveta i prirodnih stvari nisu jedini načini na koje susrećemo predmete. Ukoliko bismo se fokusirali na pojedine karakteristike opaženog predmeta, kao što su, na primer, protežnost, obojenost i slično, tada se udaljavamo od opaženog predmeta kao takvog i percipiramo samu predmetnost.¹⁵ U takvom opažanju dolazi do svojevrstnog procesa apstrakcije u kom izdvajamo strukturu predmeta kao takvog, koja se isto tako može primeniti i na neke druge predmete.

Ovakvim shvatanjem strukture intencionalnosti Hajdeger sugerije da nam pri opažanju predmeta nije dat isključivo predmet, već i smisao s obzirom na koji je predmet u opažanju razumljen. Dakle, nije stvar u tome da se pri svakodnevnom ophođenju s predmetima odnosimo isključivo na njegovo *šastvo*, nego je sa tim *šastvom* u isti mah dato i ono s obzirom na šta taj predmet susrećemo onako kako nam se on uistinu i pokazuje. Upravo to s obzirom na šta nam se predmet pokazuje predstavlja način bivstvovanja istog,¹⁶ što zapravo znači da Hajdeger podrazumeva postojanje *intentum*-a u primarnom i sekundarnom smislu. U sekundarnom smislu, *intentum* nam se pokazuje kao bivstvujuće u vlastitim kategorijalnim određenjima, dok se u primarnom smislu on javlja kao samo bivstvovanje predmeta, s obzirom na koje mi taj predmet uopšte i možemo da zahvatimo kao neko konkretno bivstvujuće. Drugim rečima, usled našeg stalnog kretanja u najčešće neartikulisanoj razlici između bivstvovanja i bivstvjućeg, tj. zbog toga što bivstvovanje već uvek razumevamo, omogućeno nam je da susretnemo neko pojedinačno bivstvjuće u iskustvu.¹⁷

Uvidanjem da struktura intencionalnosti poseduje zapravo dva *intentuma* – jednog koji se tiče bivstvjućeg kao takvog i drugog koji se tiče bivstvovanja bivstvjućeg¹⁸, Hajdeger može da prisvoji fenomenološki metod za vlastito ontološko istraživanje, tj. za pokušaj odgovaranja na pitanje o bivstvovanju. Preciznije, sami fenomeni su u vlastitom samopokazivanju dati zajedno sa njihovim načinima bivstvovanja, a uloga fenomenološkog metoda bi se sastojala u otkrivanju i eksplikaciji tih načina bivstvovanja.

¹⁵ Isto, str. 41.

¹⁶ Grubor, N., „Hajdegerova fenomenološko-hermeneutička ontologija“, u: *Arhe*: IV, Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za filozofiju, Novi Sad, 8/2007., str. 89.

¹⁷ Fink, E., „Filozofija kao prevladavanje „naivnosti““, u: Basta, D. i Stojanović, D. (ur.), *Rani Hajdeger: Recepcija i kritika Bivstva i vremena*, Biblioteka Zodijak, Beograd, 1979., str. 77.

¹⁸ Grubor, N., „Hajdegerova fenomenološko-hermeneutička ontologija“, str. 89.

Otvorena mogućnost za fenomenološki pristup postavljanja pitanja o bivstvovanju pozitivno se primenjuje u *Bivstvovanju i vremenu*. Naime, Hajdegerovo shvatanje odnosa tubivstvovanja prema svetu u *Bivstvovanju i vremenu* za posledicu ima radikalni raskid sa novovekovnim i naturalističkim ispitivanjima svesti i njima sapripadnim saznavnim teorijama. To znači da tubivstvovanje izvorno ne zahvata boje, oblike, veličinu i druge karakteristike predmeta da bi ga tek naknadno rekonstruisalo u celini. Naprotiv, izvorna datost bivstvujućih se sastoji u integralnom jedinstvu njihovog smisla i njihovih karakteristika. Na primer, mi nikada nemamo percepciju zvuka kao sume oseta, uz pomoć koje tek naknadno zaključujemo da se taj zvuk odnosi na cvrkut ptica. Naprotiv, ono što je nama izvorno dato jeste sam cvrkut ptica, koji se posle može razložiti na posebne elemente.

Takvo razumevanje odnosa tubivstvovanja i sveta Hajdeger eksplicira pomoću fenomena temeljne strukture bivstvovanja tubivstvovanja, koju on imenuje *bivstvovanjem-u-svetu*, koje se sastoji iz trofenomenalnog jedinstva momenata *svetovnosti sveta*, pitanja o *Ko?* tubivstvovanja i *u-bivstvovanja* kao takvog. Eksplikacija egzistencijala¹⁹ bivstvovanja-u-svetu za cilj ima da pruži uvid u *apriornu ontološku* strukturu tubivstvovanja. Usled našeg zadatka da pokažemo na koji način bivstvovanje-u-svetu u sebi obuhvata prethodno navedeno Hajdegerovo shvatanje intencionalnosti, neophodno je da se detaljnije osvrnemo na momente U-bivstvovanja i svetovnosti sveta.

Intepretaciju ovog egzistencijala počecemo s obzirom na ono *u* bivstvovanja-u-svetu, koje se odnosi na momenat u-bivstvovanja kao takvog. Za razliku od bivstvujućih koja nisu na način bivstvovanja tubivstvovanja, gde ovo *u* označava prostornu relaciju, na primer, kao kada se kaže drvo je u dvorištu, to *u* u egzistencijalu bivstvovanja-u-svetu ima radikalno drugačiji smisao.²⁰ Ono tada označava neraskidivu sapripadnost tubivstvovanja svetu, tj. *apriornost* nalaženja tubivstvovanja unutar nekakvog sveta, dok prostorno značenje tog *u* predstavlja tek naknadno izvedenu relaciju. Drugim rečima, tubivstvovanje jeste na takav način da se uvek već nalazi u svetu sa unutarstvetski susretajućim bivstvujućima.

Sledeće na šta bi trebalo da obratimo pažnju jeste ontološka struktura svetovnosti, tj. način na koji su nam data bivstvujuća s obzirom na apriornu upućenost tubivstvovanja prema svetu. Naime, tubivstvovanje koje je uvek već pri

¹⁹ Pre upuštanja u analitiku tubivstvovanja Hajdeger pravi razliku između kategorija i egzistencijala. Kategorije su određenja saobrazna bivstvovanju bivstvujućeg, koje nema karakter bivstvovanja tubivstvovanja. Egzistencijali, pak, predstavljaju metodsko sredstvo za obradu načina bivstvovanja tubivstvovanja, koje se fundamentalno razlikuje od načina bivstvovanja drugih bivstvujućih.

²⁰ Hajdeger, M., *Bitak i vreme*, Službeni glasnik, Beograd, 2007., str. 83.

unutarstvetski susretajućim bivstvujućima primarno susreće bivstvjuća u njihovom priručnom modusu, tj. kao pribor.²¹ Na primer, igla kao pribor za šivenje, lampa kao pribor za osvetljavanje i slično. Međutim, pribor kao takav nam je uvek dat s obzirom na niz međusobnog upućivanja jednog na drugo – na primer čekić kao alat da bi se napravio krov, krov kao deo kuće da bismo imali gde da se sklonimo od kiše i tako dalje. Drugim rečima, ono što pribor jeste zavisi od celine upućivanja koja mu prethode.²² Tu celinu upućivanja Hajdeger naziva značenjskošću.²³ Otuda, bivstvjuća nam nisu primarno data u nekakvom neutralnom modusu kojem bismo mi naknadno pripisali određeni smisao²⁴ – naprotiv, njihov smisao je već uvek predrazumljen. Teorijski stav koji bivstvjuća posmatra kao predmet jeste tek izvedeni stav, dok je značenjskost sveta sa mrežom međusobnog upućivanja prisutna kao izvorni način bivstvovanja-pri, koje nije ništa drugo do pred-teorijski vid ophođenja.

Usled toga da tubivstvovanje uvek već jeste u svetu i pri unutarstvetski susretajućim bivstvjućima, sam fenomen bivstvovanja-u-svetu, koji za cilj ima da ocrtava intencionalnu strukturu tubivstvovanja, pokazuje da intencionalnost nije samo ontička, već primarno ontološka relacija. Drugim rečima, u ophođenju sa unutarstvetski susretajućim bivstvjućima, tubivstvovanju nisu data samo kategorijalna određenja bivstvjućih, već i njihov način bivstvovanja. Stoga, možemo zaključiti da i samo određenje intencionalne strukture tubivstvovanja predstavlja njegovo *ontološko* određenje.

HERMENEUTIKA TUBIVSTVOVANJA KAO FENOMENOLOŠKO POLAZIŠTE

U prethodnom poglavlju ocrtali smo ontološku dimenziju Hajdegerovog pojma intencionalnosti, te se samim tim i dotakli interpretacije načina bivstvovanja tubivstvovanja. Međutim, uvidom da je držanje tubivstvovanja uvek neko sebe-usmeravanje-na nije do kraja eksplicirana čitava njegova ontološka struktura. Rečju, sam uslov mogućnosti zahvatanja bivstvjućeg, koji se tiče prirode intencionalnosti tubivstvovanja, leži u tome što je njegovo bivstvovanje već *razumljeno*. Intencionalni način držanja tubivstvovanja podrazumeva da se ono uvek nalazi u svetu i pri drugim bivstvjućim, tj. da je neodvojivo od njih. To

²¹ Isto, str. 99.

²² Dreyfus, H., Haugeland, J., „Husserl and Heidegger: Philosophy's last stand“, u: Murray, M. (ed), *Heidegger & modern philosophy: Critical essays*, Yale University Press, New Haven and London, 1978., str. 224.

²³ Hajdeger, M., *Bitak i vreme*, str. 119.

²⁴ Gelven, M., *Heidegger's Being and time*, Northern Illinois University Press, Illinois, 1989., str. 95.

znači da se razumevanje bivstvovanja tubivstvovanja mora ispitivati s obzirom na njegovu povezanost sa drugim bivstvujućima. Upravo zato što se radi o *razumevanju* – i to takvom da je najčešće neartikulirano izlaganjem – fenomenološki zahvat po svojoj unutrašnjoj strukturi zahteva hermeneutičku dopunu.

Međutim, pojam hermeneutike je u filozofskoj tradiciji bio shvaćen na različite načine, te nije samorazumljivo na šta se odnosi pomenuta hermeneutička dopuna. Otuda, pre nego što se uputimo u Hajdegerovo shvatanje hermeneutike, napravićemo kratak osvrt na zamisao hermeneutike jednog od Hajdegerovih neposrednih prethodnika, filozofa za kog i sam Hajdeger kaže da se bavio njegovim uvidima²⁵ – Vilhelma Diltaja – kako bismo na što jasniji način ukazali na radikalne promene koje Hajdeger unosi u tradiciju hermeneutike.

Diltajeva ideja hermeneutike javlja se u jeku devetnaestovekovne diskusije o metodi prirodnih i duhovnih nauka. Insistiranjem na metodološkom pluralizmu, tj. zahtevom za autonomijom metoda duhovnih nauka, Diltaj vlastitu zamisao hermeneutike postavlja upravo u tom kontekstu. Ona se tu pokazuje kao specifičan način na koji duhovne nauke treba da pristupe vlastitom predmetnom polju.

Razgraničenje prirodnih i duhovnih nauka kod Diltaja ne počiva isključivo na različitosti njihovih predmetnih polja, tj. na razlikama između prirode i duha, opšteg i individualnog, fizičkog i psihičkog, već i na drugačijem pristupu duhovnih i prirodnih nauka vlastitim predmetima.²⁶ Otuda, prirodne nauke se koriste *objašnjenjem* putem uočavanja uzročno-posledičnih veza između različitih pojava, dok se duhovne nauke služe *razumevanjem* objektivacija života. Preciznije, razumevanje predstavlja proces kojim se poima nešto unutrašnje uz pomoć znakova koji su čulno dati.²⁷ Metodski vođeni oblik razumevanja Diltaj naziva tumačenjem, a iz tumačenja proističe interpretacija kojom se bavi hermeneutika.²⁸ U tom smislu, možemo zaključiti da se hermeneutika kod Diltaja pozicionira kao metod duhovnih nauka.

Za Hajdegera hermeneutika nikako nije vezana za metod posebnih nauka, već postaje specifično shvaćen filozofski metod. U uvodnom poglavlju *Bivstvovanja i vremena* Hajdeger navodi sledeće: „mi se uvek već krećemo u nekom ra-

²⁵ Hajdeger, M., „Iz jednog razgovora o jeziku”, u: *Na putu k jeziku*, Fedon, Beograd, 2007., str. 93.

²⁶ Gronden, Ž., *Uvod u filozofsku hermeneutiku*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2010., str. 134.

²⁷ Urbančić, I., *Temelji metode moći: problem filozofske hermeneutike kod Diltaja*, Mladost, Beograd, 1976., str. 90.

²⁸ Diltaj, V., *Izgradnja istorijskog sveta u duhovnim naukama*, BIGZ, Beograd, 1980., str. 278.

zumevanju bitka²⁹. Međutim, to razumevanje bivstvovanja nam nije razgovetno dato, naprotiv, ono je najpre maglovito, što znači da ono mora biti interpretirano, odnosno izloženo. Drugim rečima, nije dovoljno uočiti da tubivstvovanje uvek već razumeva bivstvovanje, nego je potrebno i to razumevanje pomoću hermeneutike jezički artikulirati kako bi se transparentno pokazala celokupna struktura tubivstvovanja. Usled toga, na putu ka odgovoru na pitanje o bivstvovanju neophodno je izvršiti hermeneutički zahvat.

Najpre je potrebno razjasniti smisao Hajdegerovog pojma razumevanja. Naime, za razliku od gotovo celokupne tradicije hermeneutike, Hajdeger razumevanje vezuje za bivstvovanje samo. Dakle, razumevanje ovde nije shvaćeno u pukom epistemološkom smislu, niti se ono vezuje za metodu neke od posebnih nauka, kao što je to bio slučaj kod Diltaja, već, naprotiv, razumevanje predstavlja sam način onog *jeste* tubivstvovanja. To znači da razumevanje ne treba shvatiti kao razumevanje u smislu saznanja, već pre kao razumevanje u smislu „razumeti se u nešto”³⁰, biti već upoznat sa nečim.

Otuda, kako i Hajdeger kaže: „Hermeneutika ima zadatak da ontološki karakter svagda vlastitoga opstanka njemu samome učini pristupačnim i da to saopšti, da se bavi samoootuđenjem kojim je opstanak pogođen. U hermeneutici se opstanku obrazuje mogućnost postajanja i bivanja *razumijevajućim* za sebe samoga.”³¹ Stoga, možemo zaključiti da hermeneutika kod Hajdegera dobija izrazito *ontološku* dimenziju.

Prethodno navedena ontološka dimenzija razumevanja se eksplicira u opihodanju tubivstvovanja sa drugim bivstvujućima u svetu, tj. ona se najizrazitije pokazuje u nešto ranije obrađivanom egzistencijalu bivstvovanja-u-svetu. Naime, tubivstvovanje, koje je uvek već u svetu i sa drugim bivstvujućima, ta druga bivstvjuća *razumeva kao* stvari okolnog sveta, *kao* prirodne stvari i *kao* predmete. Upravo ovi različiti načini datosti bivstvjućih, uslovljavaju Hajdegera da vlastiti fenomenološki metod dopuni hermeneutikom kako bi mogao da eksplicira različit smisao sapripadan svakom od prethodno navedenih *kao*, te ujedno i da izloži predpredikativni, izvorni smisao toga *kao*. Stoga, naš sledeći zadatak se sastoji u eksplikaciji Hajdegerovog razumevanja tog *kao*, tj. strukture onoga što je razumljeno, što treba da bude izloženo, koju Hajdeger označava formulacijom *Nešto kao Nešto*.³²

Tubivstvovanje, kojem je značenjskošću unapred data celina međusobnog upućivanja unutarstvski susretajućih bivstvjućih, ta bivstvjuća primarno su-

²⁹ Hajdeger, M., *Bitak i vreme*, str. 25.

³⁰ Gronden, Ž., *Uvod u filozofsku hermeneutiku*, str. 142.

³¹ Hajdeger, M., *Ontologija: Hermeneutika faktičnosti*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2007., str. 21.

³² Hajdeger, M., *Bitak i vreme*, str. 184.

sreće u njihovom priručnom modusu, tj. kao stvari okolnog sveta. Odgovor na pitanje o tome šta neko priručno jeste se ne sastoji u vidu definicije ili imenovanja³³, već je ono primarno razumljeno kao neko „Da – bi”. Na primer, ključ je tu razumljen *kao* nešto što je potrebno *da bi* se otključala vrata. Upravo to *kao* naznačava da su unutarstvetski susretajuća bivstvajuća unapred razumljena. Ovo izvorno *Kao* Hajdeger imenuje *egzistencijalno-hermeneutičkim Kao*.

Dakle, nije stvar u tome da se unutarstvetski susretajuća bivstvajuća primarno susreću kao čisti objekti, kojima bi se posle dodalo određeno značenje u vidu neke proizvoljne interpretacije. Naprotiv, bivstvajuća su nam data u jedinstvu sa njihovim smislom i to tako da ih primarno susrećemo kao stvari okolnog sveta. Ovo primarno susretanje, upoznatost sa stvarima, putem kog ih najpre razumemo u njihovom smislu, Hajdeger naziva predrazumevanjem. Strukturu tog predrazumevanja Hajdeger eksplicira pojmovima predimanja, predviđa i prethvata.

Predimanje predstavlja ono što je već na maglovit način prisutno pre izlaganja ma kojeg unutarstvetski susretajućeg bivstvajućeg, tj. ono predstavlja oblik predrazumevanja koji pruža kontekst u kojem nam je nešto dato. Rečju, u predimanju može biti data mreža međusobnog upućivanja unutarstvetski susretajućih bivstvajućih, koja tada nije tematski izložena, već predrazumljena.³⁴ Potom, predvid se odnosi na svojevrsan ugao iz kog je ono susretajuće vizirano, a s obzirom na koji će biti izloženo. U tom smislu, predvid nije ništa drugo do samo viđenje nečeg kao nečeg. Na primer, viđenje čekića kao alata za zakućavanje eksera. Poslednji deo ove pred-strukture jeste prethvat, koji pretpostavlja prethodno dva navedena momenta i koji se tiče pojmovne artikulacije razumevanja u izlaganju.³⁵

Drugi vid onog *kao* u formulaciji *Nešto kao Nešto* Hajdeger naziva *apofantičkim kao*.³⁶ Ono se vezuje za razumevanje unutarstvetski susretajućih bivstvajućih kao predručnih, tj. kao predmeta. Apofantičko *kao* se manifestuje u iskazu, kao izvedenom modusu izlaganja.³⁷ Na primer, u iskazu „knjiga je crna” udaljavamo se od priručnog modusa knjige, tj. knjige kao nečeg za čitanje, te je tretiramo kao predmet sa određenim osobinama. Takođe, knjiga shvaćena kao predmet je izdvojena iz celine upućivanja, te samim tim i odvojena od njenog izvornog priručnog modusa. Otuda, svi teorijski stavovi predstavljaju samo naknadno izvedena izlaganja, čime se pokazuje da shvatanje hermene-

---

³³ Isto, str. 185.

³⁴ Isto, str. 186.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto, str. 194.

³⁷ Isto.

utike kao metoda neke nauke predstavlja tek izvedeni oblik njene izvorne ontološke dimenzije.

U ovako postavljenom odnosu razumevanja i izlaganja, gde razumevanje prethodi izlaganju, ispada da se izlaganje odnosi na ono što je već razumljeno, tj. da svako izlaganje već razume ono što bi trebalo da izloži. U tom smislu, kako i Hajdeger primećuje, ovako ocrtan odnos razumevanja i izlaganja se na prvi pogled čini kao da nije ništa drugo do pogreška kruga u zaključivanju, tj. *circulus vitiosus*.³⁸ Međutim, ukoliko bismo pokušali da ovaj krug napustimo, to bi značilo da smo samo razumevanje pogrešno shvatili. Naprotiv, cilj je da se u ovaj krug upustimo na pravi način.³⁹

Naime, kao što smo istakli na početku poglavlja, tubivstvovanje jeste tako da uvek već razumeva bivstvovanje, iako je to razumevanje najčešće neartikulisano. Otuda, cilj hermeneutike nije ništa drugo do artikulacija onoga što je već predrazumljeno, što znači da je ključni hermeneutički zadatak da obezbedi formiranje predimovine, predvida i prethvata polazeći od samih stvari, a ne od, kako Hajdeger primećuje, dosetki i narodnih pojmova.⁴⁰

S obzirom na sve prethodno rečeno, može se reći da se Hajdegerova zamisao hermeneutike umnogome razlikuje u odnosu na tradiciju. Ona kod Hajdegera prvenstveno ima ontološku primenu, jer se sam način bivstvovanja tubivstvovanja ogleda u razumevanju bivstvovanja. Otuda, nije dovoljno samo fenomenološki locirati način bivstvovanja tubivstvovanja, nego ga je potrebno i hermeneutički obuhvatiti kako bi uspela da se uoči njegova celokupna struktura. O tome nam svedoči Hajdegerova analitka tubivstvovanja iz *Bivstvovanja i vremena*. Stoga, možemo zaključiti da hermeneutička dopuna fenomenološkog metoda nije slučajna, nego da ona proizilazi iz samog zahteva za fenomenološkom ontologijom.

LITERATURA

- Dreyfus, H., Haugeland, J., „Husserl and Heidegger: Philosophy’s last stand”, u: Murray, M. (ed), *Heidegger & modern philosophy: Critical essays*, Yale University Press, New Haven and London, 1978.
- Diltaj, V., *Izgradnja istorijskog sveta u duhovnim naukama*, BIGZ, Beograd, 1980.
- Fink, E., „Filozofija kao prevladavanje „naivnosti””, u: Basta, D. i Stojanović, D. (ur.), *Rani Heidegger: Recepcija i kritika Bivstva i vremena*, Biblioteka Zodi-jak, Beograd, 1979.

³⁸ Isto, str. 188.

³⁹ Isto, str. 189.

⁴⁰ Isto.

- Gelven, M., *Heidegger's Being and time*, Northern Illinois University Press, Illinois, 1989.
- Gronden, Ž., *Uvod u filozofsku hermeneutiku*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2010.
- Grubor, N., „Hajdegerova fenomenološko-hermeneutička ontologija“, u: *Arhe vol. IV*, Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za filozofiju, Novi Sad, 8/2007.
- Grubor, N., „Hermeneutička fenomenologija istine: O pragmatičnom jezgru problema istine na putu izrade fundamentalne ontologije“, u: *Theoria vol. 51*, Srpsko filozofsko društvo, Beograd, 1/2008.
- Grubor, N., „Hajdegerova kritika Huserlove fenomenološke redukcije“, u: *Theoria vol. 52*, Srpsko filozofsko društvo, Beograd, 4/2009.
- Hajdeger, M., *Prolegomena za povijest pojma vremena*, Demetra, Zagreb, 2000.
- Hajdeger, M., *Temeljni problemi fenomenologije*, Demetra, Zagreb, 2006.
- Hajdeger, M., *Bitak i vreme*, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- Hajdeger, M., *Ontologija: Hermeneutika faktičnosti*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2007.
- Hajdeger, M., „Iz jednog razgovora o jeziku“, u: *Na putu k jeziku*, Fedon, Beograd, 2007.
- Huserl, E., *Ideja fenomenologije*, BIGZ, Beograd, 1975.
- Sutlić, V., *Kako čitati Hajdegera*, August Cesarec, Zagreb, 1989.
- Urbančić, I., *Temelji metode moći: problem filozofske hermeneutike kod Diltaja*, Mladost, Beograd, 1976.

MILOŠ MILADINOV

Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

HEIDEGGER'S PHENOMENOLOGICAL- HERMENEUTICAL METHOD

Abstract: The author tries to analyze the method of Heidegger's early philosophy, that is, Heidegger's phenomenological-hermeneutical method. This subject is accessed bearing in mind Heidegger's understanding of one of the key concepts of phenomenology in general – the notion of intentionality – on the basis of which Heidegger himself builds his own understanding of phenomenology. The analysis of the notion of intentionality begins with Heidegger's insights from *History of the Concept of Time* and ends with an analysis of the implementation of the concept of intentionality in Heidegger's *Being and Time*. Afterwards, the autor focuses Heidegger's notions of understanding and hermeneutics, and points out the necessity of the hermeneutical aspect of Heidegger's method.

Keywords: phenomenology, Heidegger, hermeneutics, intentionality, method, understanding

Primljeno: 29.08.2017.

Prihvaćeno: 11.11.2017.